

Zeeland en Goeree in de wereld

(deel 4, Midden- en Zuid-Amerika)

In een serie van vijf korte artikelen in Nehalennia maken we kennis met de namen Zeeland en Goeree in het buitenland. Na intensief speurwerk wist auteur Jaco Simons voor wat betreft Zeeland onder meer forten, stadjes en eilanden te traceren. Deze luisteren of luisterden niet alleen naar de naam Zeeland, maar in een aantal gevallen ook naar Zeelandia, Nova Zeelandia of Nieuw Zeeland. Slechts drie keer stuitte Simons op de naam Goeree, in de vorm van een eilandje en een tweetal kappen. We reizen in de vijf bijdragen af naar Afrika, Azië, Noord-Amerika, Midden- en Zuid-Amerika en Oceanië. Het feit dat Zeeland en Holland gedurende een aantal eeuwen wijdverspreide handelscontacten hadden, wordt hiermee weer eens bevestigd. Deze reeks bijdragen beoogt niet een volledige opsomming of uitputtende verhandeling te zijn; eerder een signalering en misschien, daaruit voortvloeiend, een aanzet tot verdere uitwerking. Aan het einde van het laatste artikel volgt de bronvermelding betreffende deze reeks.

Jaco Simons

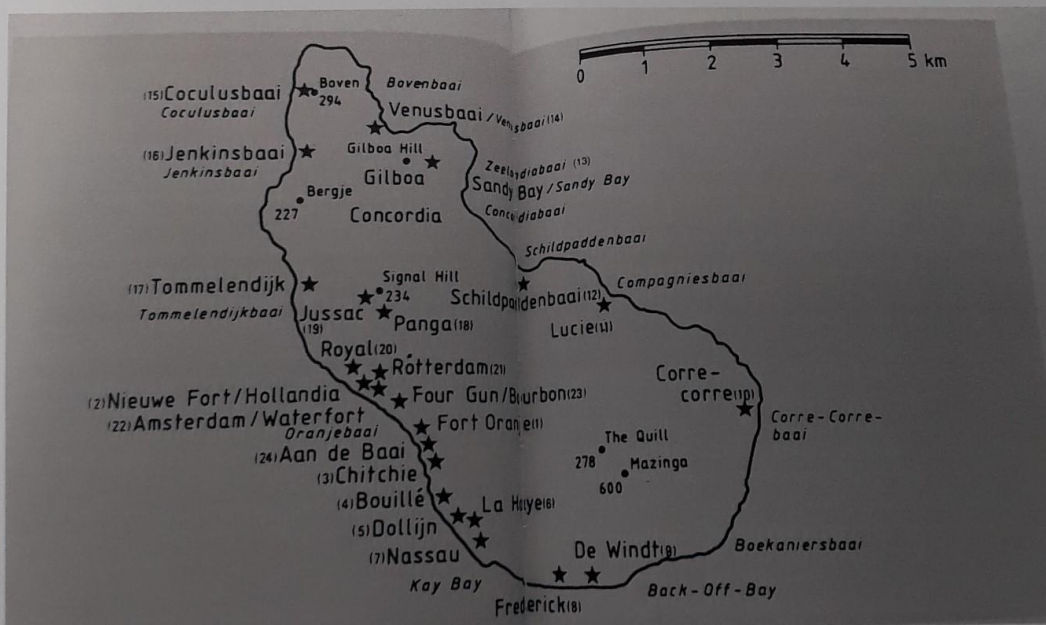
Sint Eustatius

Een eiland dat gelegen was tussen enerzijds de kolonie Nieuw-Nederland (het huidige New York en verre omstreken) en anderzijds de kolonie Nederlands-Brazilië (aan de Zuid-Amerikaanse oostkust) vormde een geschikt ververingsstation voor de Nederlandse scheepvaart in het Amerikaanse deel van de wereld. Althans, dat was de mening van een groep Vlissingse investeerders. Aanvankelijk zetten zij hun zinnen op het al in 1624 door Zeeuwen bezette Midden-Amerikaanse Sint Maarten, maar dat eiland werd in 1633 door de Spanjaarden heroverd.

In 1635 kreeg de groep, met ondernemer Jan Snouck en een aantal andere vooraanstaande Vlissingers zoals Abra-

ham van Pere en Pieter van Rhee, toestemming van de Kamer Zeeland van de West Indische Compagnie (WIC) om een ander strategisch gelegen eiland in de Caribische Zee te gaan innemen. De pijlen werden gericht op Sint Kruis, dat tegenwoordig Saint Croix heet en onderdeel uitmaakt van de Amerikaanse Maagdeneilanden. Dat eiland was bekend bij de Nederlanders want dat hadden zij enkele jaren eerder al tijdelijk voor een deel bezet. Vanwege diverse tegenvallende omstandigheden op Sint Kruis besloot men om naar Sint Eustatius te gaan. Dit eiland was immers beter bereikbaar en bovendien onbewoond. De Fransen waren er al wel geweest, maar allang weer vertrokken.

Pieter van Corselles, een Zeeuw van Vlaamse afkomst, was de leider van de vloot die in opdracht van de Vlissingers in 1636 op Sint Eustatius afkoerste. Van Corselles had er-

Kaartje van het eiland Sint Eustatius met de Zeelandia Baai. (bron: J. Hartog, De forten, verdedigingswerken [etc.] van Sint Eustatius)

Plantagekaart van Berbice, met daarop de plantage Zeelandia ongeveer in het midden van de kaart. (bron: Internet)

varing, want eerder werd onder zijn leiding Tobago bezet. Een verlaten Frans fortje op Sint Eustatius werd door Van Corselles ingepikt, vervolgens uitgebreid en voorzien van de naam Fort Oranje. Het eiland als geheel kreeg de naam Nieuw Zeeland. Met Van Corselles reisde een groep kolonisten mee die het onzekere avontuur durfde aan te gaan in de verre Cariben. De meeste van hen waren Walen en Vlamingen. Van Corselles werd later aangesteld als commandeur van het eiland.

In de loop der tijd werden vele Nederlandse namen aan forten en gebiedsdelen gegeven. Omdat het eigenaarschap van Sint Eustatius tussen 1636 en 1815 maar liefst 22 maal wisselde, treffen we ook Franse, Engelse en anderstalige namen aan.

De genoemde Vlissingse investeerders hadden vanuit Zeeland een zogeheten patroonschap over Sint Eustatius. De patroons bezochten hun overzeese bezittingen doorgaans niet, maar lieten dat over aan lieden die hen vertegenwoordigden. Ook hun koopvaardijsschepen lieten zij naar hun verre eilanden reizen. Zo voer bijvoorbeeld Michiel de Ruyter op deze handelsschepen als werknemer onder de gebroeders Lampsins, die eerst patroons waren van Tobago en later van Sint Maarten. De Ruyter bezocht Sint Eustatius tot tweemaal toe tijdens reizen naar de West. Het patroonschap van de Vlissingers werd in 1682-1683 opgeheven, waarna het bestuur over Sint Eustatius werd overgedragen aan de WIC.

Net als op de eilanden Sint Maarten in 1624 en Tobago in 1628 was de Nederlandse kolonisatie van Sint Eustatius in 1636 dus een Zeeuws initiatief. Het is dan ook niet verwonderlijk dat we op dit eiland in de Caribische Zee een

Zeeuws toponiem vinden. Werden op Tobago Nieuw-Walcheren en Nieuw-Vlissingen in het leven geroepen, op Sint Eustatius vinden we de Zeelandia Baai. Deze bocht vinden we aan de noordoost kust van het zogeheten Bovenwindse eiland. Sint Eustatius was niet alleen strategisch van belang, maar bleek ook interessant om er tabak-, katoen- en later suikerplantages op te zetten. Aan de Zeelandia Baai werd een plantage met de naam Zeelandia gesticht. In 1974 werd op de plek van de plantage een hotel gebouwd.

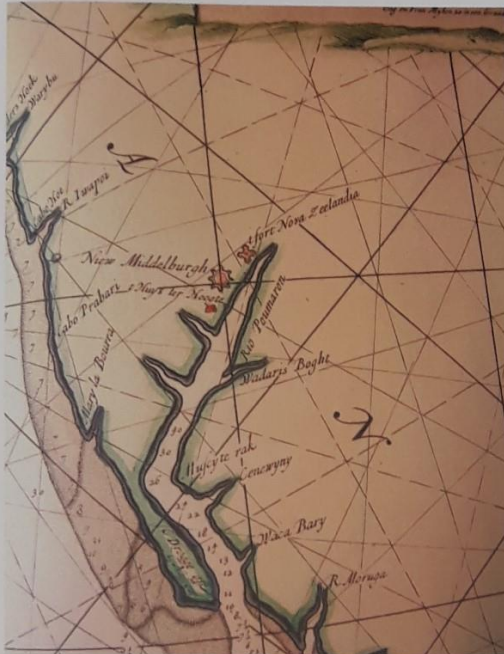
De Guyanas

Vanuit Midden-Amerika zakken we af naar Zuid-Amerika. Een groot deel van het omvangrijke noorden van Zuid-Amerika wordt de Guyanas genoemd. De huidige republieken Guyana en Suriname maken daar onderdeel van uit. Binnen hun grondgebied bevinden of bevonden zich één plantage en maar liefst drie forten met de naam Zeelandia. Bovendien luisterde zelfs een gehele kolonie naar die naam.

In tegenstelling tot Suriname horen we in Nederland maar weinig over de onafhankelijke staat Guyana. Hooguit kennen we dit land van het onvoorstelbare drama dat zich in 1978 afspeelde in het afgelegen Jonestown, waarbij de Amerikaanse sekteleider Jim Jones meer dan negenhonderd van zijn volgelingen de dood injoeg door ze massaal zelfmoord te laten plegen.

In de republiek Guyana vinden we een aantal grote rivieren. De Berbice, de Essequibo en de Pomeroon zijn daar voorbeelden van. Ze maken deel uit van het Guyaanse deltagebied.

Net als op Sint Eustatius waren in de Guyanas de Zeeuwen

Kolonie en fort Nova Zeelandia aan de Pomeroon. Kaart uit 1688. (bron: Atlas Van Keulen)

de pioniers. Aan het einde van de zestiende eeuw, dus enkele decennia voor de ontplooiingen op Sint Eustatius, werden delen van dit gebied door hen interessant bevonden en op eenvoudige wijze ontgonnen. Aanvankelijk dreeven de Zeeuwen handel met de oorspronkelijke bevolking, de Indianen. De handelsproducten bestonden voornamelijk uit orleaan, een soort verfstof, en zout. Vanaf het begin van de zeventiende eeuw kregen de handelscontacten een meer permanent karakter. Er werden kolonies opgezet en kolonisten gingen over op het bedrijven van tropische landbouw, die aan het einde van de zeventiende en in de achttiende eeuw steeds omvangrijker werd. Die ontwikkeling leidde tot het ontstaan van grootschalige plantages langs een aantal rivieren, waar voornamelijk suiker, koffie, cacao en katoen werden geproduceerd.

Berbice

In 1627 werd de Berbice-rivier gekoloniseerd. Deze volksplanting stond onder het patroonschap van de Walcherse koopman en tevens WIC-bestuurder Abraham van Pere. We kwamen hem al tegen bij Sint Eustatius. De Van Pere's kennen we ook als ambachtsheren van de beide Souburgen.

Hoewel de kolonie aan de Berbice een particulier initiatief was, ging er bij de oprichting toch toestemming van de WIC aan vooraf. De eerste plantages die Abraham van Pere liet opzetten, heetten West-Souburg, Oost-Souburg, Nieuw Vlissingen en Middelburg. Deze waren zogeheten gouvernementsplantages en dus in eigendom van de kolonie-eigenaar.

Plantages lagen om veiligheidsredenen aanvankelijk diep landinwaarts, tot op zo'n honderd kilometer van de kust. Later werden ze meer richting de monding van de rivier aangelegd omdat de grond daar vruchtbaarder bleek. Grootschalige landbouw kwam geleidelijk aan van de grond en die ontwikkeling zou in de loop van de achttiende eeuw leiden tot steeds omvangrijkere landgoederen. In 1730 waren er al meer dan honderd plantages aan de Berbice en de zijrivier de Canje.

Eén van de plantages aan de Berbice droeg de naam Zeelandia. Het landgoed was van een particuliere eigenaar. Die bezat tevens de plantage Hollandia, precies aan de overzijde van de rivier. Zeelandia en Hollandia hebben vooral bekendheid gekregen vanwege het feit dat ze werden gebruikt als 'hoofdkwartier' van opstandelingen tijdens de grootschalige slavenopstand in de kolonie Berbice in 1763.

Pomeroon

De geschiedenis van de minder bekende rivier de Pomeroon kunnen we verdelen in drie tijdvakken. Aanvankelijk werd aangenomen dat in de periode 1581-1596 aan de Pomeroon de allereerste Zeeuwse kolonie in de West zou hebben bestaan. Die stond onder leiding van Joost van der Hooge. Dat feit staat tegenwoordig echter op losse schroeven. Kenners van dit gebied gaan er van uit dat er waarschijnlijk geen sprake was van een permanente vestiging, maar eerder van enige handelsrelaties met Indianen die zich ophielden aan de monding van de rivier. Zeker is het feit dat er een periode van kolonisatie is geweest tussen circa 1658 en 1689, met een korte onderbreking door Engelsen en Fransen in 1666-1667. Onder het gezag van de Staten van Zeeland werd in oktober 1657 een patroonschap verleend aan de Walcherse steden Middelburg, Vlissingen en Veere. De leiding werd toevertrouwd aan de tot directeur benoemde Aert Adriaensz. Groenewegen. Zijn compagnon Cornelis Goliath kreeg de taak van commies, landmeter en commandant over 25 soldaten toegewezen. Goliath had eerder als landmeter en ingenieur voor de WIC gewerkt in Nederlands Brazilië. We kennen deze kaartenmaker echter vooral van de beroemde stadsplattegrond die hij maakte van Middelburg. Eerst in februari 1658 en later in april 1659 vertrok een tweetal vloten vanuit Vlissingen naar Zuid-Amerika. Zowel het aan de Pomeroon opgezette fort als de kolonie als geheel werden Nieuw Zeeland of Nova Zeelandia genoemd. Ook de kolonie aan de Essequibo, die hieronder zal worden aangestipt, werd in die tijd onder die naam geschaard. Goliath kreeg de opdracht om een stadje op te richten. Die nederzetting kreeg de naam Nieuw Middelburg. Verder stroomafwaarts, aan de oostelijke oever van de rivier werd nóg een verdedigingswerk opgericht. Dat heette Huis Ter Hooge, naar het stamslot van de familie van Joost van der Hooge, de man die zich al aan het einde van de zestiende eeuw had laten zien aan de Pomeroon. Waren koloniale machten in Europa in oorlog, dan werd die strijd ook in overzeese gebieden uitgevochten. In 1666, tijdens de Tweede Engelse Oorlog, werd de Pomeroon door de Engelsen bezet waardoor de meeste Nederlandse

Deel van Fort Zeelandia, Vlaggeneiland, Essequibo. (bron: Internet)

kolonisten vertrokken. Vervolgens plunderde een Franse expeditie de kolonie aan het einde van het genoemde jaar. Na de verovering van Suriname door Abraham Crijnsens in 1667 kwam de Pomeroon weer onder Nederlands bestuur te staan. Ondanks dat werden in 1670 de laatste koloniebewoners geëvacueerd. Tot 1689 werd er in het restant van de kolonie nog wel handel gedreven met de bij de rivier woonachtige Indianen, maar met de verwoesting ervan door Franse kapers kwam er in dat jaar een definitief einde aan de tweede periode aan de Pomeroon. Tot slot volgde een derde, zeer korte periode aan het einde van de achttiende eeuw. Er werd weer nieuw leven geblazen in de voormalige kolonie met het opzetten van nieuwe plantages, maar deze episode zou snel voorbij zijn. Al in 1796 veroverden de Engelsen dit gebied. De Nederlanders zouden hier niet meer terugkeren.

Essequibo

Net als aan de Berbice en de Pomeroon leidden ook aan de rivier de Essequibo de eind zestiende-eeuwse Zeeuwse verkenningen tot de stichting van een kolonie. Dat was in 1626, iets eerder dan aan de Berbice. Dit initiatief kwam onder auspiciën te vallen van de Kamer Zeeland van de WIC. Zoals vermeld werden rond 1660 de rivieren Pomeroon en Essequibo onder hetzelfde bestuur gesteld en werden de twee kolonies gezamenlijk Nova Zelandia genoemd.

In de monding van de Essequibo werd op het eilandje Wakename het plaatsje Zeeland gesticht. Interessanter

is echter de bouw van een fort op Groot Vlaggeneiland of Flag Island. Dat werd tussen 1740 en 1743 om strategische redenen opgericht als vervanging van zowel een houten exemplaar ter plaatse als van het oude, al in 1616 gebouwde verdedigingswerkje Kijkoveral. Dat laatste lag op een riviersplitsing ver in het binnenland, terwijl de te vernieuwen sterkte op een betere plek, namelijk in de riviermonding lag. Omdat de kolonie aan de Pomeroon in deze periode al enkele decennia verdwenen was, kon men de naam Zeeland op deze plek weer nieuw leven inblazen. Hoewel van Fort Zeelandia tegenwoordig een ruïne rest, is het verdedigingswerk als zodanig toch goed te herkennen. Sinds 1995 staat het bouwwerk op de voorlopige lijst van de werelderfgoedlijst van de UNESCO.

Jan Jacob Hartsinck, een Amsterdamse regent die ongeveer tien jaar lang directeur was van het Zeeuws Genootschap der Wetenschappen schreef in zijn boek 'Beschryving van Guiana, of de wilde kust in Zuid-America' (1770): "(...) het groot Vlaggen Eiland, op wiens Noordelyke Punt, op eene hoogte, omtrent drie Mylen van Zee, weleer een Houten Fort, voorzien met een Horenwerk, stond aan een Kreek, genaamd de Schipper Jans-Kreek; doch het zelve is afgebroken, en men heeft in de plaats daar van, in den Jaare 1740, op dezelfde hoogte, een Steenen Fort aangelegd, het welk in het Jaar 1743 is voltooid, wordende Zeelandia genoemd. Dit Fort is een Vierkant met vier Bolwerken, voorzien met achttien of negentien Stukken Geschut, en van binnen met een driekantige gemetselde Redout met een plat Dak met Schietgaten, dienende tot Casernen voor de

Deel van Fort Zeelandia, Paramaribo, Suriname. (bron: Internet)

Soldaaten en tot een Kruid Magazyn: aan den Waterkant lag nog een Horenwerk met Palissaden omzet, en met twaalf Stukken Kanon beplant; doch het zelve is thans vervallen. (...) Op het groot Vlaggen Eiland is het Gouvernement, de Secretary, en verdere Huizen van des Compagnies Bedienden en eenige byzondere Persoonen."

Suriname

We sluiten af met het alom bekende Fort Zeelandia in de Surinaamse hoofdstad Paramaribo. Aan het begin van de zeventiende eeuw stichtten twee Hollandse kooplieden een kleine handelspost, of zogeheten factorij, in Parmirbo of Parmurbo. Deze plek zou later bekend worden als Paramaribo. Hoewel de Engelsen decennia later de ter plekke aangelegde versterking bezetten en vervolgens uitbreidden, kozen zij als hoofdplaats voor deze kolonie toch voor een andere plek, namelijk de vijftig kilometer stroomopwaarts van Paramaribo gelegen plaats Thorarica.

Het was de Zeeuwse commandeur Abraham Crijnsens die in februari 1667 het in aanbouw zijnde Engelse fort bij Paramaribo met weinig moeite overmeesterde. Het eskader van Crijnsens bestond uit onder meer de fregatten Zeelandia en West-Capelle, de hoeker Wester-Souburg en het fluitschip Aardenburg. De vermoedelijk in Vlissingen geboren Crijnsens doopte het veroverde Engelse fort, Fort Willoughby, om in Fort Zeelandia. Daarnaast gaf hij Paramaribo, dat het nieuwe

bestuurscentrum van de nu Nederlandse kolonie werd, de identiteit Nieuw Middelburg; naar de stad waar de opdrachtgevers van zijn expeditie, de Zeeuwse Staten, zetelden. De naam Nieuw Middelburg werd nooit populair en raakte snel in de vergetelheid. Dat gebeurde niet met de naam Zeelandia. Het fort heeft immers tot op de dag van vandaag zijn identiteit weten te behouden. Fort Zeelandia, waarin het Surinaams Museum aan de Abraham Crijnsensweg is gehuisvest, is vooral bekend vanwege zijn beladen militaire geschiedenis. Zo is het drama dat zich daar in 1982 afspeelde en dat bekend werd als de decembermoorden tot op heden zeer actueel.

Net als in buurland Guyana vinden we ook in Suriname vele Nederlandse namen van plaatsen, plantages en forten. Enkele daarvan verwijzen naar een Zeeuws toponiem, zoals het stadje Domburg en uiteraard het Fort Zeelandia met bijbehorende bastions die genoemd zijn naar de steden Middelburg, Veere en Zierikzee.

Hartsink schreef: *"Op een uitsteekenden hoek, aan de rechter zyde, in 't opvaaren, een Snaphaan-schoot beneeden de Stad Paramaribo; ligt de Fortres Zeelandia; een Vyfhoek met twee Batteryën, van Klip- of Schulpsteen gebouwd, met breede Gragten en Aarde Buitenwerken omsingeld, bestrykende niet alleen de Rivier van Suriname maar ook de Hoofdstad beschermende. Men gaf 'er den naam van Zeelandia aan, na dat de Zeeuwen dit Fort, in 't Jaar 1667, den Engelschen ontweldigd hadden."*